



## Norské fondy – průběžná zpráva o průběhu projektu

Petr Peňáz, Masarykova univerzita

### Desktop Publishing in Sign Lanugages – organizační rámec

Projekt *Desktop Publishing in Sign Lanugages*, financovaný Norskými fondy pod č. NF-CZ07-MOP-3-230-2015 v letech 2015–2016, umožňuje Středisku pro pomoc studentům se specifickými nároky Masarykovy univerzity institucionální spolupráci s národním speciálněpedagogickým servisním institutem *Statped*, konkrétně jeho Centrem pro přípravu vzdělávacích materiálů a vývoj technologií (*Læringsressurser og teknologiutvikling*), které zabezpečuje pro všechna regionální pracoviště Statpedu technologickou podporu včetně vydávání publikací v norském znakovém jazyce. Pracoviště je řízeno z Osla, je však z historických důvodů dislokováno v Heimdal u Trondheimu, kde stále existuje speciální Základní škola Andrease Christiana Møllera (*A. C. Møller skole*). Organizačně i ekonomicky jsou však v Heimdal obě pracoviště (speciální škola a centrum technologické podpory) zcela oddělena.

### Aktivity Centra pro přípravu vzdělávacích materiálů a vývoj technologií

Ve vztahu k neslyšícím vyvíjí centrum v Heimdal u řadu aktivit, jejichž celkovým smyslem je zajistit, aby mluvčí norského znakového jazyka byl v co největší míře vystaven komunikaci v tomto jazyce a měl možnost získat potřebné kompetence (viz okruh otázek 1 výše):

- vydávání internetového měsíčního zpravodajství v NTS (národní i mezinárodní události politické, kulturní i sportovní) pro potřebu regionálních škol
- technologické zabezpečení videokonferenční výuky pro distanční vzdělávání neslyšících na běžných norských školách (4 předměty garantované ze zákona mluvčím znakových jazyků: 1. NTS, 2. norština na základě NTS, 2. angličtina na základě NTS, 3. drama a rytmika)
- technologické zabezpečení zkoušek a testů pro mluvčí NTS
- vydávání učebnic a vzdělávacích materiálů v NTS pro potřeby regionálního školství
- vydávání beletrie v NTS pro potřeby regionálního školství
- slovník NTS online

- wikislovník NTS (možnost sdílet a komentovat neologismy NTS)
- individuální znaková databáze NTS pro tlumočníky a mluvčí

## Rozdíly v přístupu k dokumentům ve znakovém jazyce

Škála aktivit Statpedu se velmi podobá úkolům, které řeší Středisko Teiresiás:

- zpravodajství v ČZJ Teiresiás neřeší, předpokládá, že neslyšící pravidelně sleduje zpravodajství ČT v ČZJ, upozorňuje však na mimořádné vzdělávací akce, konference apod.
- technologické zabezpečení videokonferenční výuky pro distanční vzdělávání neslyšících na běžných norských školách řeší Teiresiás vlastním projektem CoUnSiL ve spolupráci s ÚVT MU
- výuku ČZJ pro neslyšící Teiresiás neřeší, zajišťuje však pro ně výuku ASL ve spolupráci s Gallaudet University
- výuku češtiny i angličtiny na základě ČZJ Teiresiás systematicky řeší vlastní metodikou a vlastními studijními materiály a má zájem tyto metodiky porovnávat
- dramatické aktivity řeší Teiresiás jen zcela příležitostně jako součást kulturního života neslyšící akademické komunity, zpravidla ve spolupráci s JAMU, naopak řeší kolektivní sporty neslyšících
- technologické zabezpečení zkoušek a testů pro mluvčí ČZJ řeší Teiresiás každoročním překladem Testů studijních přepokladů jako přijímací zkoušky na MU (dostupné online) a adaptací všech testů a zkoušek na MU (tlumočení a písemné podklady pro tlumočení)
- vydávání učebnic a vzdělávacích materiálů v ČZJ řeší Teiresiás prostřednictvím hybridních knih dostupných online, na jejichž dalším rozvoji v součinnosti se Statpedem má zájem
- vydávání beletrie v ČZJ Teiresiás neřeší, ale sleduje
- slovník ČZJ online je důležitým výzkumným projektem MU a Teiresiás má zájem spolupracovat se Statpedem i HiOA na jeho dalším rozvoji a na sblížování vytvořených nástrojů (včetně možnosti sdílet a komentovat neologismy, možnosti vytvářet individuální znakové databáze ČZJ pro tlumočníky, mluvčí a lektory)

Postoj k překladům a k charakteru publikace ve znakovém jazyce vykazuje však celou řadu rozdílů, z nichž většina je dána tím, že Statped se zaměřuje na mladší a starší školní věk, zatímco Teiresiás na vzdělávání dospělých. Druhá část rozdílů je dána odlišnými kulturními tradicemi zvláště v oblasti jazykové kultury a jazykového vzdělávání:

1. Z hlediska Statpedu je publikace ve znakovém jazyce primárně pedagogickým prostředkem a měřítkem její správnosti je dosažení pedagogického záměru a uživatelská spokojenost neslyšících. Po technické stránce (kvalita obrazu, propojení textu a obrazu, interaktivní prvky ve videu) tak kvalita norských publikací převyšuje publikace české. Z hlediska Teiresiás jde o dokument splňující primárně obsahové a formální nároky obecně kladené na daný žánr (pokud jde o publikace, jejichž originál je ve znakovém jazyce) a požadavky na funkční

- ekvivalenci (v případě překladů), častěji se proto otázka účelnosti a funkčnosti prvků, které jsou výsledkem tisíciletého vývoje publikací v jazycích psaných.
2. Statped neřeší otázky jazykové normy a formální správnosti NTS, protože z tohoto hlediska se nepřístupuje v norské kultuře ani k norštině; jednotlivé projevy v daném jazyce se chápou jako možné, přestože jsou formálně velmi odlišné a specifické, pokud jsou pro příjemce srozumitelné. V české vzdělávací tradici je – vzhledem k historickým zkušenostem s existenciálním ohrožením češtiny vůbec a vzhledem k dramatické odlišnosti mezi spisovným standardem a obecnou češtinou – aktivně pečovat o jazykový standard.
  3. Statped neřeší otázky teoreticky lingvistické, lexikografické, formálně logické apod., protože jazykové vzdělávání ve věkové skupině, kterou se zabývá, se děje důsledně přímou metodou a napodobením vzorů, bez teoretických analýz a reflexí pravidel. V českém prostředí se logické analýze jazyka věnuje značná pozornost i v dětském věku, ve věku dospělém je navíc tato metoda i účelnější. Dospělý má zásobu pravidel, jichž si je jako mluvčí vědom a je efektivnější ho vyzvat, aby známá pravidla uplatnil, než chtít po něm, aby v novém jazyce sám hledal podobnosti a aby vhodnost zvoleného postupu intuitivně odhadoval či mechanicky napodoboval.
  4. Statped neřeší překlady dokumentů odborných a vědeckých (závěrečné práce vysokoškolského studia, výsledky výzkumu) a funkční ekvivalence formálního aparátu těchto publikací (struktura dokumentu, jeho osnova, funkce nadpisů, funkce poznámek pod čarou nebo za textem, citace v textu a bibliografické citace zdrojů, matematická a jiná odborná symbolika v textu, tabelární data a komentáře k nim), zato řeší otázky dětské pozornosti, estetiky apod.

Z českého hlediska je zajímavou skutečností, že v případě publikací ve znakových jazycích platí na norské straně odlišná politika než v případě tlumočení. Disponibilní zdroje se v této vzdělávací oblasti nepřizpůsobují poptávce bez finančního omezení, takže dokumentů v NTS existuje jen malý počet (i když mnohonásobně větší než na české straně v ČZJ) a není snaha dosáhnout toho, aby ke každému vyučovacímú předmětu existoval výběr publikovaných učebnic ve znakových jazycích. To je částečně dáno tím, že ani v hlavním proudu není role tištěné nebo elektronické knihy tak velká jako v systému českém – převažuje materiál, který spíše než e-knihu připomíná elektronické prezentace. Kromě toho existuje odlišný politický postoj k individuální osobní komunikaci (na jejíž zabezpečení má občan nárok, v němž nesmí být omezován ekonomickými faktory) a k publikační politice.

## Závěr

Přes obrovský rozdíl v investicích norské a české strany do vzdělávání neslyšících a do technologického zabezpečení inkluze zůstávají některé klíčové otázky na obou stranách stejně otevřené:

1. Identita neslyšících, která by zahrnovala pocit sounáležitosti se slyšícími téhož věku, téže obce, regionu, národa atd. (idea inkluzivního vzdělávání) a současně i sounáležitosti s neslyšícími, tedy na základě jazyka a vnímání světa, přes hranice

- regionů a států (idea speciálního vzdělávání pro překonání pocitu vlastní ojedinečnosti, netypičnosti, problematičnosti).
2. Jazykové a kulturní kompetence v rodinách, kde nemůže dojít k předávání zkušeností mezi rodiči a dětmi.
  3. Jazykové a kulturní kompetence neslyšícího v hlavním vzdělávacím proudu, pokud jde o znakové jazyky. Jak v inkluzivních podmínkách docílit potřebné míry expozice znakovému jazyku, která předpokládá komunitu profesně vzdělaných a kultivovaných neslyšících, což je idea speciálních škol? Kolik znakových jazyků musí neslyšící znát, aby byl připraven na evropskou a světovou mobilitu ve vzdělávání?
  4. Jazykové a kulturní kompetence neslyšícího, pokud jde o psanou formu mluvených jazyků, případně jejich orální artikulaci neslyšícími mluvčími a její odezírání. Jak docílit potřebné míry suverenity v majoritních jazycích, aby znakový mluvčí byl připraven na evropskou a světovou mobilitu ve vzdělávání?
  5. Je udržitelná bilingvnost prostřednictvím tlumočnicka, tedy bez skutečné bilingvnosti celé společnosti? Čím nákladem je vzdělávání tlumočnicků, samo tlumočení a jazykové vzdělávání celé společnosti (kurzy znakových i mluvených jazyků pro rodinné příslušníky, učitele, spolužáky, spolupracovníky), nemá-li se svoboda projevu omezit na úzké kroužky a ojedinelé akce a nemá-li současně vyvolat odpor pro svou ekonomickou neudržitelnost?